

Ocheretyanyu M. A. Ways of committing hooliganism by group of persons as an element of criminalistic characteristic of crime. The scientific article deals with some aspects of the investigation of the hooliganism a group of persons. Typical situations of the investigation are examined, and the activity of the investigator by carry out urgent and next investigating acts is examined too.

Research of method of commission of crime has important character at investigation of criminal offences. Not for nothing in the general theory of criminalistics method of doing of crime a long ago and studied very carefully. The element of mechanism of crime marked in fact in the structure of any criminalistics description occupies an important place. It is not an exception and investigation of hooliganism that is perfect the group of persons. Because different methods of feasance of the marked criminal offence gives an opportunity to distinguish cross-correlation copulas are certain between them and by other elements of criminalistics description : by the face of criminal, track picture, by the situation of feasance and others like that.

The aim of this article is research of methods of feasance of hooliganism by the group of persons and their classification.

For the decision of the marked aim, an author is put such tasks: to investigate going near the decision of methods of feasance of hooliganism the group of persons and to distinguish among them to the type for a modern period; to classify the methods of feasance of hooliganism the group of persons and to specify their interdependence with other elements of criminalistics description.

Preparation to the feasance of hooliganism consists the group of persons in development of plan of crime; entity of encroachment selection; to searching for of adaptation and preparation of crime instruments.

As a result of undertaken a study come to the conclusion, that crime skilled after p. 2 c. 296 KK of Ukraine, has fullstructural composition, in fact the moments of preparation and concealment of act take place in most cases.

Keywords: *hooliganism, criminalistic characteristic, investigating actions.*

Надійшла до редакції 22.01.2014

Смирнов Є. В.

здобувач

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.164

НЕОГОЛОШЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ЯК ШТУЧНИЙ СПОСІБ ЗАТЯГУВАННЯ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: МЕТОДОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ

Досліджено існуючу на практиці проблему навмисного затягування стороною обвинувачення з оголошенням особі про підозру. Проаналізовано матеріали слідчо-судової практики та положення КПК України із вказаного питання. Розглянуто загальні положення теорії кримінального процесу, а саме право на захист, умови та підстави надання особі відповідного процесуального статусу, критерії розумності процесуальних строків, а також юридичні підстави для їх обчислення згідно з вимогами ст. 219 КПК України.

Ключові слова: *захисник, сторона захисту, право на захист, повідомлення про підозру, розумні строки, процесуальний статус.*

Постановка проблеми. Введення з 20.11.2012 в дію нового КПК України мало на меті оптимізацію кримінально-процесуальних відносин, поширення дії принципу змагальності на досудовий етап кримінального провадження, підвищення рівня захисту конституційних прав та свобод особи у сфері кримінального судочинства, а також втілення в життя суспільства інших позитивних чинників, залишення в минулому всіх недоліків репресивної політики КПК України 1960 р. Однак частина питань, пов'язаних з формуванням та веденням відомчої статистики, виконанням планів правоохоронних органів з розкриття, розслідування та закінчення кримінальних проваджень, що як наслідок на практиці призводили до порушення прав, свобод та законних інтересів як фізичних, так і юридичних осіб, продовжують поставати й у 2014 році. Так, на практиці мають місце непоодинокі випадки із затягуванням надання особі відповідного статусу, наприклад підозрюваного, потерпілого або цивільного позивача. Продовжується проведення окремих процесуальних дій з абсолютно іншою метою, ніж передбачено у КПК, а саме огляду замість обшуку та ін. Вказані обставини обумовлюють актуальність обраної теми та необхідність її дослідження на монографічному рівні.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблематики. Необхідно зазначити, що дослідженням проблем ефективності функціонування інституту захисту та діяльності адвоката у кримінальному судочинстві присвячені праці Ю.П. Аленіна, Ю.М. Грошевого, В.П. Бахіна, Я.П. Зейкан, К.Б. Каліновського, П.Л. Лупінської, М.М. Михеєнка, В.І. Сліпченка, С.М. Стахівського, К.О. Чаплинського, В.Ю. Шепітька та ін. На рівні дисертаційних досліджень зазначена проблематика вивчалася Т.В. Варфоломеєвою (1994 р.), М.І. Чверткіним та О.Г. Яновською (1997 р.), М.В. Джигною (2002 р.), А.Б. Романюком (2004 р.), А.М. Титовим (2005 р.) та ін. Однак більша частина робіт стосується особливостей застосування тактичних прийомів під час збирання або подання доказів, процесуального положення адвоката у кримінальному провадженні як на досудових, так і судових стадіях кримінального провадження, особливостей участі захисника під час проведення окремих процесуальних дій та забезпечення права підозрюваного (обвинуваченого) на захист. Поряд з цим слід констатувати, що така проблема, як штучне затягування з оголошенням про підозру особі стороною обвинувачення, залишається недослідженою у працях вчених та практиків.

Мета статті полягає у дослідженні існуючої проблеми штучного затягування стороною обвинувачення з повідомленням про підозру особі, що за своїми наслідками призводить до обмеження права особи на отримання відповідного процесуального статусу, права на захист та дотримання розумності процесуальних строків.

Виклад основного матеріалу. Доцільно зазначити, що вказана проблема не є новою на шляху до побудови демократичного суспільства. Так, ще Шарль Луї де Монтеск'є у книзі «Про дух законів» (1748 р.) застерігав: «Не можна витлумачувати закони на шкоду громадянинові, коли йдеться про його майно, його честь або його життя» [1]. Цілком логічно, що від вказаного

свавілля суб'єктів правозастосування повинна застерігати чітка система кримінально-процесуальних гарантій їх недопущення, а також дієвий та прозорий механізм стримувань і противаг при визначенні меж їх процесуальної компетенції та самостійності.

Слід наголосити, що для міжнародних експертів та представників правозахисних організацій вочевидь стає незрозумілим, що, передбачивши у Кодексі норми відомчого контролю (ст. 39), прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням (ст. 36), а також цілу главу, якою детально регламентовано порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування та ін., зазначених процесуальних механізмів виявляється недостатньо в Україні для захисту прав та свобод особи.

Розглянемо існуючі недоліки правозастосування в контексті функціонування інституту повідомлення про підозру більш детально. Класичним прикладом є розслідування кримінальних правопорушень, що стосуються дій посадових осіб за злочини, які пов'язані з ухиленням від сплати податків, або інших злочинів у сфері господарської діяльності. На практиці із зазначеної категорії кримінальних проваджень мають місце непоодинокі випадки, коли кримінальне провадження вже тривалий час як розпочате, розслідування проводиться за «фактом вчинення злочину», хоча фактично – стосовно конкретних осіб (а саме посадових осіб підприємства), але про підозру в установленому порядку не оголошено. Отже, має місце необґрунтоване затягування з наданням конкретного статусу посадовій особі підприємства, наділеної правом підпису на бухгалтерських документах та владно-розпорядчими повноваженнями під час виконання своїх посадових обов'язків. Вказане свідчить, що відбувається грубе порушення цілої низки конституційних прав і найголовнішого у даній ситуації права на захист, права на збирання доказів своєї невинуватості та спростування доказів сторони обвинувачення, оскільки процесуальний статус такого учасника кримінального провадження, навколо якого фактично й обертається весь механізм правоохоронних органів держави, залишається невизначеним.

У логічному поясненні затягування з повідомленням особі про підозру не виникало б жодних сумнівів у тих випадках, коли, наприклад, з метою повного розкриття¹ та розслідування кримінального правопорушення проводилися конкретні слідчі (розшукові) дії, у тому числі негласні, а сам факт початку розслідування до певного часу зберігався в таємниці від можливих «фігурантів» до того моменту, поки з тактичної точки зору доказів зібрано достатньо для надання особі відповідного статусу. Однак на практиці все частіше трапляються випадки, коли слідчий направляє постанову про витребування документів на підприємство, посадові особи якого нібито й здійснили ухилення від

¹ Термін «розкриття злочину» у чинному КПК України не зустрічається, однак він залишився у відомчих нормативно-правових актах, наприклад Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затвердженій наказом МВС України № 700 від 14.08.2012.

сплати податків. У мотивувальній частині цієї постанови містяться відомості про внесення зазначеної події до ЄРДР (так би мовити, юридична підстава), а в резолютивній – вимога про надання необхідних слідству документів (або їх завірених копій): наказів про призначення посадових осіб, їх посадових інструкцій, статуту підприємства, документів фінансово-господарської діяльності тощо. Свої вимоги сторона обвинувачення аргументує лише положеннями ст. 93 КПК України, зазначаючи, що обов'язок доказування обставин скоєння кримінального правопорушення покладено на сторону обвинувачення, яка збирає докази, в тому числі і шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, а також проведенням інших процесуальних дій, передбачених КПК України. Слідство, не бажаючи обтяжувати себе процесуальними строками розслідування, передбаченими ст. 219 КПК, вносить до ЄРДР інформацію про нібито скоєний посадовими особами конкретного підприємства злочин – ухилення від сплати податків, зборів (ст. 212 КК України), а отже завданих державі збитків, але не вказує конкретних посадових осіб підприємства, відповідальних за дотримання податкової звітності в період, в якому було скоєно злочин.

У результаті маємо ситуацію, за якої посадова особа підприємства, отримавши вищевказану постанову, абсолютно чітко усвідомлює, що під виглядом «нерозкритого злочину» проводиться досудове розслідування саме стосовно неї, при цьому вона позбавлена прав на захист, оскільки її процесуальний статус залишається невизначеним. Більше того, вказаній посадовій особі слідством фактично пропонується сприяти у виконанні функцій сторони обвинувачення та взяти участь у зборі інформації/доказів, яка може бути використана проти неї, що є грубим порушенням основних засад кримінального провадження. Така ситуація є «каменем спотикання» як для сторони обвинувачення, так і для особи, якій у майбутньому може бути повідомлено про підозру.

З боку посадових осіб вищевказаного підприємства важливо розуміти, що права сторони обвинувачення, передбачені в ст. 93 КПК України, є фактично фундаментальними категоріями теорії доказів та загальними нормами глави 4 «Докази й доказування» КПК України, і для того щоб в адресата постанови виник обов'язок виконати її вимоги, надані слідству повноваження мають бути реалізовані у встановлений спеціальними нормами КПК України законний спосіб, наприклад отримання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів.

Кримінальне судочинство України, відповідно до положень ст. 1 КПК, насамперед ґрунтується на положеннях Конституції України та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Статтею 3 Конституції проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а ч. 2 ст. 19 Основного Закону містить імперативний припис, згідно з яким органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зо-

бов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Таким чином, повертаючись до розглядуваної проблематики, можемо дійти висновку: вимога про витребування документів на підставі ст. 93 КПК України не породжує обов'язків сторони захисту для її виконання, оскільки КПК передбачає зовсім інший спосіб реалізації цього права для отримання слідством документів/доказів, запровадивши систему заходів забезпечення кримінального провадження у другому розділі Кодексу. У зв'язку з цим посадова особа підприємства повинна пам'ятати, що, відповідно до вимог ст. 159 КПК, сторона обвинувачення може отримати тимчасовий доступ до речей і документів, що знаходяться у володінні платника податків, лише на підставі ухвали слідчого судді. При виникненні такої ситуації на практиці доцільно займати не пасивну позицію «очікування», а навпаки – надати письмову відповідь стороні обвинувачення, в якій повідомити, що необхідні документи будуть надані лише на підставі ухвали слідчого судді, як це встановлено КПК України, інакше отримані в такому порядку докази будуть визнані недопустимими на підставі п. 3 ч. 2 т. 87 КПК України. Також важливо повідомити стороні обвинувачення, що представники підприємства, відповідно до ч. 1 ст. 163 КПК, обов'язково повинні брати участь у судовому засіданні, на якому розглядатиметься питання про надання дозволу на тимчасовий доступ до речей і документів, крім випадку, передбаченого ч. 2 ст. 163 КПК України. Участь у цьому судовому засіданні дає можливість представникам платника податків з'ясувати позицію сторони обвинувачення, навіть до надання їм статусу сторони захисту, надати свої заперечення та висловити слідчому судді свою позицію з відповідними доводами на її обґрунтування.

Запропонований алгоритм дій доцільно назвати одним із перших кроків у захисті законних прав посадових осіб підприємства, оскільки на даному етапі лише в такий спосіб можливо досягти мінімального забезпечення дії принципу змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

У продовження можливих способів захисту за обставин, викладених вище, важливо не забувати, що, на жаль, у чинному КПК, на відміну від старого Кодексу, відсутнє право на оскарження рішення про початок кримінального провадження, внаслідок чого зникла можливість розгляду судом питання законності, обґрунтованості та доцільності початку кримінального провадження. За чинним КПК внаслідок об'єднання двох досудових стадій в одну у сторони обвинувачення фактично є можливість достатньо довго займатися розслідуванням, не оголошуючи про підозру, навіть якщо до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено дані, що не відповідають дійсності, наприклад про суму несплаченого податку, якої, можливо, взагалі не вистачає для кваліфікації правопорушення як кримінально караного.

Розраховувати в такому випадку на дотримання розумних строків, що фактично є оціночною категорією, яка обраховується за системою критеріїв, наведених у ст. 28 КПК, є маловтішним, особливо в ситуації, коли способи

ведення розслідування, послідовність, законність та неупередженість дій посадових осіб правоохоронних органів викликає сумнів.

У зв'язку з цим принципово важливим аспектом є право особи, яка введена в тому, що стосовно неї проводиться розслідування, але якій офіційно не повідомлено про підозру, у письмовій формі нагадати стороні обвинувачення, що одними з найважливіших загальних принципів кримінального провадження є верховенство права та забезпечення права на захист.

Стаття 8 КПК України вказує, що принцип «верховенства права» у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, яка, у свою чергу, однозначно вказує, що в тих випадках, коли із документів або з інших вчинюваних заходів компетентного органу особі стає відомо, що розслідування ведеться стосовно неї, то саме з цього моменту починається обчислення «розумних строків» кримінального провадження, а вони в частині строків досудового розслідування, відповідно до ст. 219 КПК, мають чітко визначені межі.

Як приклад практики Європейського суду з прав людини з цього питання, на нашу думку, доцільно навести рішення від 10.12.1982 у справі «Фоті та інші проти Італії» [2], де визначено, що «обвинувачення» у цілях п. 1 ст. 6 Конвенції може загалом бути визначене як «офіційне повідомлення, видане особі компетентним органом, із твердженням про те, що вона вчинила кримінальне правопорушення» або може набувати і цілком автономного характеру [3] під час вчинення інших заходів, які передбачають наявність в особі такого твердження і які так само суттєво впливають на її становище (наприклад, проведення обшуків в офісних чи жилих приміщеннях, витребування окремих видів документів, призначення експертиз тощо).

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що для сторони захисту та сторони обвинувачення важливим є розуміння того, що описана методологічна проблема практики, у разі штучного затягування оголошення про підозру, може призвести до того, що при розгляді справи в суді стане очевидним, що докази зібрано з порушенням таких загальних принципів кримінального провадження, як законність, забезпечення права на захист, розумність строків через призму належності та допустимості зібраних доказів (п. 3 ч. 2 ст. 87 КПК). Саме за описаних вище процесуальних порушень відбувається одночасне порушення: 1) порядку отримання особою відповідного процесуального статусу, а саме підозрюваного (ст. 42 КПК); 2) початку обліку процесуальних строків відповідно до вимог ч. 1 ст. 219 КПК; 3) права особи на захист (ст. 20 КПК). Таким чином, несвоєчасне надання особі статусу підозрюваного неодмінно призводить до позбавлення особи дієвих механізмів реалізації свого права на захист, забезпечення дії принципу змагальності сторін, а отже, втрачається і весь сенс проведеної в Україні реформи кримінальної юстиції.

Подальші дослідження вказаної тематики доцільно провести за такими напрямками, як статус захисника як суб'єкта сторони захисту, право сторони захисту на збирання доказів, тактика дій сторони захисту під час відкриття матеріалів іншій стороні та ін.

Бібліографічні посилання

1. Хавронюк М. Цінність наукового коментарю: у чому вона полягає? / М. Хавронюк // Центр політико-правових реформ. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cplr.org.ua/2011-07-05-tsinnist-naukovoho-komentariu-u-chomu-vona-poliahaie.html>.

2. Справа «Фоті та інші проти Італії» // Ліга-Закон [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1.html.

3. Дело «Девеер (Deweer) против Бельгии» // Европейская конвенция о защите прав человека: право и практика [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.echr.ru/documents/doc/2461476/2461476.htm>.

Смирнов Е. В. Необъявление о подозрении как искусственный способ затягивания сроков досудебного расследования: методологическая проблема защиты. Исследуется существующая на практике проблема намеренного затягивания стороной обвинения с объявлением лицу о подозрении. Анализируются материалы следственно-судебной практики и положения УПК Украины по указанной проблематике. Изучаются общие положения теории уголовного процесса, а именно право на защиту, условия и основания предоставления лицу соответствующего процессуального статуса, критерии разумности процессуальных сроков, а также юридические основания для их исчисления в соответствии с требованиями ст. 219 УПК Украины. На основании проведенного системного анализа положений УПК автор приходит к выводу, что только одно процессуальное нарушение, а именно затягивание стороной обвинения в предоставлении заинтересованному лицу статуса подозреваемого, одновременно приводит к трем существенным нарушениям уголовного процессуального законодательства: не начинается своевременное исчисление процессуальных сроков согласно ч. 1 ст. 219 УПК; лицо не получает своевременно статус подозреваемого и соответствующий такому статусу круг прав и обязанностей (ст. 42 УПК); происходит грубое нарушение права на защиту (ст. 20 УПК).

Ключевые слова: защитник, сторона защиты, право на защиту, сообщения о подозрении, разумные сроки, процессуальный статус.

Smirnov Ye. V. Failure to notify of suspicion as an artificial way of delaying terms of pretrial investigation: methodological problem of defense. This article examines the current practice problem of intentional delay the prosecution of suspected announcement party. The author analyzes the material of investigative and judicial practice and provisions of the CPC of Ukraine on the specified issue. Studied the general principles of the theory of criminal proceedings, namely the right to protection, conditions and reasons afford a person appropriate procedural status, the criteria of reasonableness of procedural terms as well as the legal basis for their calculation according to the requirements of Art. 219 of the CPC of Ukraine. Based on a systematic analysis of the provisions of the CPC of Ukraine author concludes that only one procedural violation namely delaying by the prosecution namely delaying by the prosecution in the provision of the person the status of suspected simultaneously leads to three serious violations of the criminal procedural legislation: 1) does not begin timely accounting of procedural terms according ch. 1, Art. 219 of the CPC of Ukraine; 2) a person does not receive timely status of the suspect and the appropriate scope of rights and obligations (Art. 42 of the CPC of Ukraine); 3) is a gross violation of the right to defense (Art. 20 of the CPC of Ukraine). In aggregate these conditions lead to violations of procedural forms and therefore, collected in that order proofs are recognized inadmissible under Art. 87 of the CPC of Ukraine. The author concludes that this behavior of the prosecution is inadmissible under conditions of functioning of the CPC of Ukraine of 2012 and may result in of adoption of the acquittal. At the same time was pointed out that the defense in this case should not take a passive position, but must actively to challenge illegal actions of the investigator and prosecutor inactivity.

Keywords: defender, defense, right to protection, notification of suspicion, reasonable time, procedural status.

Надійшла до редакції 25.12.2014